

فواید و ضرورت برنامه ریزی درسی بر پیشرفت تحصیلی دانش آموزان

امیررضا یاسمی^۱، امیرحسین پورحسن^۲، رامین رستمی^۳

^۱ آموزگار پایه ششم دبستان شهید محمد منتظر قائم شهرستان ایوان

^۲ آموزگار پایه پنجم دبستان شهید محمد منتظر قائم شهرستان ایوان

^۳ آموزگار پایه های چهارم و پنجم مدرسه شهید نوریان روستا گدومه شهرستان چرداول

چکیده

برنامه ریزی، مانند پلی، زمان حال را به آینده مربوط می کند. هر کس می تواند با برنامه ریزی و تعیین اهداف مورد نظر و پیش بینی راه های دستیابی به آن ها، در جهتی صحیح حرکت نموده و به موفقیت لازم دست یابد. برنامه ریزی، یکی از ارکان اصلی سازمان ها بوده و ادامه حیات سازمان و دستیابی به نتایج مورد نظر، بدون داشتن برنامه ای مشخص، غیر ممکن می نماید. فقدان برنامه ریزی در سازمان با عدم توفیق سازمان و شکست آن در مأموریت های محول شده ملازم است. برنامه ریزی دو رکن اصلی دارد که عبارت است از: تعیین اهداف و پیش بینی راه های دستیابی به آن ها. دوم آن که، در برنامه ریزی بایستی دو نکته مهم همواره مورد نظر باشد: یکی داشتن دوره زمانی مشخص و دیگر داشتن بودجه و هزینه معین. بنابراین، می توان برنامه ریزی را در یک عبارت مختصر و جامع این گونه تعریف کرد: برنامه ریزی عبارت است از تعیین اهداف و پیش بینی راه های دستیابی به آن ها در دوره زمانی مشخص و با هزینه معین. برنامه ریزی علاوه بر این که نقش هدایت کردن و راهنمایی را در سازمان به عهده دارد، به مدیران سازمان ها این امکان را می دهد که از منابع و امکانات سازمان به صورت مناسب و بهینه استفاده نمایند. برنامه ریزی می تواند در تصمیم گیری درست، مدیران را یاری داده و با شناسایی به موقع فرصت ها، و عوامل تهدید کننده سازمان، مدیران را در استفاده صحیح از فرصت ها و مقابله به موقع در برابر تهدیدها کمک کند.

واژه های کلیدی: برنامه ریزی، پیشرفت، دانش آموزان

بیان مسئله:

برنامه های دولتی، مهم ترین مولفه نظام آموزش عالی هر کشوری محسوب می شوند. میزان توانایی استید در امر تدریس ارتباط معنی داری با میزان آگاهی آنان از امور برنامه ریزی درسی دارد. به همین دلیل فرایند تدوین این برنامه ها و به ویژه شرکای اصلی که باید در تدوین آن مشارکت داشته باشند، طیف وسیعی از ادبیات برنامه ریزی درسی را به خود اختصاص می دهد. توجه به لزوم برنامه ریزی درسی و دقت در اجزاء تشکیل دهنده آن به عنوان یک سیستم و مجموعه نشانگر حساسی از سازمان فکری و روند آموزشی اساتید می باشد و اصطلاح برنامه درسی به منظورهای گوناگون به کار برده شده است از جمله به عنوان برنامه ای برای یک موضوع درسی خاص در یک پایه تحصیلی مشخص، در طول یک دوره تحصیلی یا به عنوان برنامه موضوع های مختلف درسی در طول یک دوره تحصیلی، با این وجود در بسیاری از موارد برنامه درسی گسترش یافته است، تا آنجا که برنامه تفضیلی کلیه فعالیتهای یادگیری یادگیرنده، انواع وسایل آموزشی، پیشنهادهای در مورد راهبردهای یاددهی-یادگیری و شرایط اجرای برنامه را شامل شده است. (حکیمی، ۱۳۷۸، ص ۶۸)

هیچ فعالیتی در آموزش و پرورش انجام نمی شود مگر اینکه هدفمند باشد «شوال من باید بکوشم که دانش آموزان به چه دست یابند؟ ظاهراً به نظر می رسد که سوالی کاملاً آسان می باشد. با این حال اغلب موجب بعضی مشکلات می شود. این پرسشی است که به نظر می رسد بعضی معلمان هرگز از خودشان نمی پرسند. دانشجو معلمان دانشکده های علوم تربیتی آن موقعی که می خواهند به تمرین آموزگاری بپردازند اغلب از خود یا معلمانشان می پرسند «چه چیزی را باید تدریس کنم؟» چه روشهای به کار ببرم؟ ولی به ندرت می پرسند که «من باید بکوشم تا دانش آموز به چه چیزی دست یابند؟ دذرس است که در بعضی جاها در یادداشتهای آمادگی شان معمولاً اظهار کوتاهی در مورد هدف دیده می شود ولی این اغلب بر حسب محتوایی که باید یاد گرفته شود، یا مهارتی است که باید به دست آید بیان می گردد. این آرمانها و هدفهای آموزش و پرورش، معیارهایی هستند برای انتخاب دروس، محتوای آنها، تنظیم روهشای آموزش، تهیه آزمون و وسایل ارزشیابی، در حقیقت کلیه قسمتهای مختلف برنامه درسی، وسایل رسیدن به مقاصد آموزش آموزش و پرورش هستند. (ملکی، ۱۳۸۶، ص ۲۲).

از این رو برای مطالعه برنامه درسی به طور منظم و آگاهانه، باید اطمینان حاصل شود که هدفهای آموزش و پرورش تعیین و مشخص شده است. معلمان باید بدانند که انتخاب برنامه درسی امری مهم در تدریس به مشار می آید. زیرا یکی از مهمترین عوامل در پیشرفت دانش آموزان انتخاب برنامه تحصیلی درست است. برنامه درسی تأثیر بس شگرف بر میزان یادگیری و پیشرفت، در مدارس و بالابردن کیفیت تدریس در معلمان را دارد. (همان منبع، ص ۲۳).

تعریف برنامه ریزی^۱

برنامه ریزی عبارتست از فرایندی دارای مراحل مشخص و بهم پیوسته برای تولید یک خروجی منسجم در قالب سیستمی هماهنگ از تصمیمات. برنامه ریزی فکر کردن راجع به آینده یا کنترل آن نیست بلکه فرایندی است که می تواند در انجام این امور مورد استفاده قرار گیرد. برنامه ریزی، تصمیم گیری در شکل معمول آن نیست بلکه از طریق فرایند برنامه ریزی، مجموعه ای از تصمیمات هماهنگ اتخاذ می شود. برنامه ریزی می تواند برای زمان حال یا آینده انجام شود. (علاقه بند، ۱۳۸۴، ص ۴۵).

بر طبق این تعریف، تصمیم گیری های مقطعی و ناپیوسته و اتخاذ سیاستها برای پیشبرد سازمان در زمان حال یا آینده برنامه ریزی نیستند. برنامه ریزی متکی بر انتخاب و مرتبط ساختن حقایق است. حقایق مفاهیم واقعی، قابل آزمون و اندازه گیری

هستند. دیدگاهها، عقاید، احساسات و ارزشها به عنوان حقایق تلقی می‌شوند که فرایند برنامه ریزی بر اساس آنها سازمان داده می‌شود. همانطور که اشاره شد برنامه ریزی صرفاً یک فرایند تصمیم‌گیری نیست بلکه فرایندی شامل روشن ساختن و تعریف حقایق و تشخیص تفاوت بین آنهاست یا به عبارتی گونه‌ای فرایند ارزیابی است که در پایان آن، در انتخاب حقایق ارزیابی شده تصمیم‌گیری می‌شود.

برنامه بیانی روشن، مستند و مشروح از مقاصد و تصمیمات است. برنامه خروجی فرایند برنامه ریزی است اما برنامه ریزی یک فرایند پیوسته است که بیش از اتخاذ هر تصمیمی آغاز شده و پس از اجرای آن تصمیم ادامه می‌یابد. برنامه‌ها تهیه شده و اجرا می‌گردند. (همان منبع، ص ۴۶).

اهمیت و ضرورت تحقیق:

اثر بخشترین زمان در برنامه ریزی درسی وقتی است که (نیازی) برای برآوردن وجود دارد. روشن است که هر برنامه ریزی برای رفع نیازها صورت می‌گیرد. نیازها صورتهای گوناگونی دارند. برخی از آنها فوریند و برخی دیگر نیستند. نیازهایی را که معلمان برای برآوردن آنها برنامه ریزی می‌کنند. نیازهایی هستند که باید بصورت روزانه برآورده شوند. برای مثال دانش آموزان دوره ابتدایی، مطابق جدول زمانی که برای درس علوم در نظر گرفته می‌شود، باید در هر جلسه درس برای رفع نیازهایی تلاش کنند. به سخن ساده تر در قالب نیازهای مشخص، اهدافی در نظر گرفته می‌شود همچنین در قالب کتابهای درسی اهدافی مطرح شده است که دانش آموزان در هر جلسه یا در چند جلسه به برخی از آنها دست می‌یابند و بدین ترتیب در پایان دوره، پاره ای از این نیازها برآورده می‌شود. (اینترنت ۲).

افزون بر وجود نیازهای برنامه ریزی درسی الزامی است کسانی که به امر برنامه ریزی اقدام می‌کنند مهارت مورد نیاز را کسب کرده باشند. نتیجه برنامه ریزی توسط شخص غیر ماهر چندان امیدوار کننده نیست. کسب مهارت برنامه ریزی درسی از طریق انواع کارآموزی‌ها در محیط‌های گوناگون میسر است. بعلاوه بر دو اصلی که پیشتر اشاره شد، برنامه ریزی درسی باید به مبانی روان شناسی یادگیری، جامعه شناسی و فلسفه مسلط بر اجتماع، آگاهی کامل داشته باشد. بدون چنین پیش نیازی برنامه ریزی ارزش اجرایی نمی‌یابد. الزامی است کسانی که مسئولیت برنامه ریزی درسی را می‌پذیرند، در زمینه‌ها اشاره شده مطالعاتی داشته باشند. (همان منبع).

پژوهش در این زمینه لازم است زیرا: برنامه درسی به فرآیند آموزش نظم می‌بخشد و روند کار را معین می‌سازد. پژوهش در این زمینه لازم است زیرا دیده می‌شود که در بیشتر محیط‌های آموزشی و پرورشی مسولیت فراهم کردن دوره‌های آموزش به متخصصان واگذار می‌شود. گفتنی است که متخصص بودن در یک موضوع نیازمند رعایت چهارچوب ویژه برنامه ریزی درسی است. تهیه برنامه درسی برنامه ریزان درسی را در رسیدن به اهداف مورد نظر یاری می‌کند. برنامه ریزی درسی بر ای آموزش گروه یا جمعیتی از فراگیرندگان، نیازمند اطلاعات گوناگونی است. پس عدم اجرای چنین تحقیقاتی می‌تواند ما را از دست چنین اطلاعاتی محروم کند. منابع انسانی کلید توسعه هر جامعه ای به شمار می‌آیند هر اندازه برنامه ریزی برای آموزش نظام دارتر باشد بهره برداری از پتانسیل نیروی انسانی بهتر خواهد بود پس عدم اجرای این پژوهش‌ها باعث می‌شود دست اندر کاران آموزش نتوانند به صورت کامل از پتانسیل نیروی انسانی استفاده کنند. برنامه ریزی درسی که تمهید و ابزاری برای تدوین نظام برنامه درسی است، به متخصصان نظام آموزش در پرورش نیروی انسانی کارآمد کمک کند. برنامه‌های درسی نظام

دار آموزش و پرورش به دست اندر کاران کمک می کند تا بتوانند ضمن ارزشیابی و نظارت کافی به جریان اجرای برنامه های آموزش در حفظ و اصلاح و پرورش آن بکوشند.

ضرورت برنامه ریزی در نظام آموزش و پرورش

الف) توسعه اقتصادی و اجتماعی

از آنجا که آموزش و پرورش، فعالیتی مداوم، جامع، برای همه، برای رشد و تکامل انسان، غنای فرهنگ و تعالی جامعه تعریف شده است و همواره اینکه آیا آموزش و پرورش مصرفی است یا سرمایه ای و برنامه های آن هدف است یا وسیله، مورد بحث صاحب نظران بوده و هست. مطالعات و تحقیقات سونیلسون^۲، ادینگ^۳ و الوین^۴ (۱۹۶۱) که در مورد ۲۲ کشور انجام داده اند نشانگر آن است که بین رشد اقتصادی و توسعه آموزش و پرورش، همبستگی و رابطه مستقیمی وجود دارد. یکی دیگر از مطالعات تطبیقی، مطالعات آقایان هاریسون^۵ و مایرز^۶ (۱۹۶۴) در ۷۵ کشور جهان بوده است که نتایج حاصله نشانگر آن است که رشد و توسعه اقتصادی به منابع نیروی انسانی کارآمد و متخصص نیاز دارد که از طریق آموزش و پرورش بخصوص دوره متوسطه و دانشگاه ها تامین می گردد. سلو در تحقیقات خود در آمریکا (۱۹۴۹) دریافت که ۵/۸۷ درصد ازدیاد باز داده سرانه، معلول پیشرفت دانش و تکنولوژی است. دنیسون در سال ۱۹۵۷ دریافت که ۲ درصد افزایش معلومات کارگران موجب شده که نرخ رشد درآمد ملی سالیانه در آمریکا به طور متوسط ۶۷ درصد افزایش پیدا کرده است. همچنین براساس مطالعات و تحقیقات کرا (در آمریکا از سالهای ۱۹۰۹ تا ۱۹۴۹ به این نتیجه رسیده اند که ۶/۴۶ درصد از رشد درآمد ناخالص ملی آمریکا معلول آموزش و پرورش کارگران و پیشرفت های تکنولوژی است (محسن پور، ۱۳۸۵، ص ۱۰۲).

اهمیت آموزش و پرورش از قدیم مورد توجه اقتصاددانان بوده است. دانشمندان چون آدام اسمیت، جان استوارت میل و آلفرد مارشال به نقش و اهمیت آموزش و پرورش در اقتصاد و برعکس آن واقف بوده و مطالعات و تحقیقاتی را انجام داده اند و آنان به این نتیجه رسیده اند که با ارزش ترین نوع سرمایه گذاری، سرمایه گذاری در انسان هاست. در نهایت به این نتیجه می رسیم که آموزش و پرورش، هم مصرفی است و هم سرمایه ای (دیربازده) هم وسیله است و هم هدف. هم مستقل است و هم وابسته به ارگان ها و سازمان ها و نهادهای دیگر. لذا اولین سوال در اذهان این است که آیا برنامه ریزی کوتاه مدت، میان مدت و درازمدت در آموزش و پرورش ضروری و مفید است یا خیر؟ مطمئنا جواب مثبت خواهد بود چون پیشرفت و رکود، توسعه و ضعف اقتصادی، اجتماعی و تکنولوژی به میزان برنامه ریزی و عملکرد مثبت و یا منفی آموزش و پرورش بستگی دارد. (همان منبع، ص ۱۰۳).

ب) تحولات اقتصادی و اجتماعی

در عصر حاضر، تحولات و دگرگونی های اجتماعی و اقتصادی در جامعه به علت رشد علم و تکنولوژی^۷ به حدی است که هر سازمان یا نهادی که نتواند خود را به آخرین تحولات، تغییرات و دگرگونی های جهانی برساند، حیات و بقای خود را از دست خواهد داد. تحولات و دگرگونی با توجه به پیشرفت علم و تکنولوژی مستلزم نوآوری، خلاقیت، نوآوری در محصولات و خدمات جدید می باشد. (مشایخ، ۱۳۸۶، ص ۲۱۸).

وظیفه آموزش و پرورش، اشتغالزایی نیست بلکه تربیت نیروی انسانی کارآمد و کارآفرین است که بتواند به صورت هدفمند با کسب مهارت های لازم، مشاغل جدید را به تناسب نیاز جامعه خلق و عملی سازد. (همان منبع، ص ۲۱۸).

“ادوین لند” وقتی شرکت پولاروید را در انباری راه انداخت، دو دهه بعد نخستین دوربین عکس فوری خود را روانه بازار کرد. او از هیچ، شرکتی ساخت که نه تنها باعث هزاران فرصت شغلی جدید شد بلکه دوربینی به دنیا عرضه کرد که فشار یک دکمه آن مصرف کنندگان را در تمام دنیا ذوق زده کرد. بنابراین براساس نظریه “ماکس وبر” آموزش و پرورش در ایجاد تحولات ارزشمند از طریق تربیت نیروی انسانی کارآفرین نقش مهمی دارد. آموزش و پرورش علاوه بر تربیت نیروی انسانی کارآفرین برای توسعه اقتصادی و تحولات اجتماعی می تواند باورها و ارزش ها را در دانش آموزان با اعتماد به نفس، تقویت هویت مذهبی و ملی و تشویق به کارهای خلاقانه در جامعه فراهم نماید که همین امر سبب رشد و بالندگی، رقابت و تحول در اجتماع خواهد شد. (سعادت، ۱۳۸۶، ص ۸۵).

ضرورت برنامه ریزی

چون آموزش و پرورش بارور، خلاق و سازنده امری است حیاتی در کشور، باید برای پیشرفت کشور (توسعه اقتصادی، اجتماعی) و رسیدن به تحولات موجود در جهان و بازماندن از علم و تکنولوژی جهانی، راهبردها و تدابیر علمی و منطقی به صورت برنامه ریزی های کوتاه مدت میان مدت و بلندمدت تدوین و اجرا نمود. باید براساس چشم انداز ۲۰ ساله که توسط کارشناسان و متخصصین تهیه و تدوین گردیده است برنامه ریزی کرد. یکی از ضروری ترین اقدامات این است که حوزه ستادی باید از کارهای روزمره و خسته کننده کاملاً دور باشد و همواره با طراحی، سیاستگذاری و برنامه ریزی، آینده نظام و کشور را تضمین کند، متاسفانه کارهای ستادی و صف مجزا و روشمند نیست و تداخل کاری در تدوین اولویت ها، راهبردها، طرح ها و برنامه ها وجود دارد، برنامه ریزی آموزش و پرورش با مشخص ساختن هدف ها و اولویت های آموزشی کشور و کشیدن نقشه و طرح هایی برای رسیدن به آن اهداف سروکار دارد. (وحیدی، ۱۳۷۳، ص ۷۸).

در کتاب یونسکو^۸ به نام برنامه ریزی آموزش و پرورش آورده شده است؛ برنامه ریزی آموزش و پرورش برداشتی است منطقی و علمی برای حل مسائل آموزشی مشتمل بر تعیین هدف ها و منابع بررسی راه های رسیدن به اهداف و بالاخره پیاده کردن برنامه براساس شناسایی وضع کنونی و روند آن. البته صاحب نظران تعلیم و تربیت و تعلیم معتقدند کار برنامه ریزان تعیین هدف ها نیست بلکه تدبیر وسایل برای رسیدن به اهداف است. (همان منبع، ص ۷۹)

اگر تعیین اهداف در سطوح و مراحل دیگری انجام گیرد دلیل بر جدایی هدف با برنامه نیست بلکه تعیین هدف مبنای برنامه ریزی است. در رویکرد مدیریت برنامه ریزی، سازماندهی، رهبری و کنترل آورده شده است اگرچه همه فراگردها دارای کارکرد مهم و جداگانه ای هستند اما در اصل کارکرد مدیریت به دو صورت تصمیم گیری، برنامه ریزی و اجرای تصمیم شامل سازماندهی، هدایت (رهبری) و کنترل (نظارت) می باشد. لذا برنامه ریزی اهمیت و ارزش ویژه ای در مدیریت دارد. (جمشیدی، ۱۳۸۵، ص ۱۱۴).

مجموعه فعالیت های لازم برای برنامه ریزی در آموزش و پرورش:

۱) شناخت امکانات و منابع انسانی و غیرانسانی موجود (۲) تعیین و تعریف اهداف و مشخص کردن مراتب و درجه بندی آنها (۳) بررسی و پیش بینی منابع و امکاناتی که به تحقق اهداف کمک می کند. (۴) تشخیص و تعیین فعالیت ها و اقدامات لازم برای رسیدن به اهداف (۵) تعیین خط مشی ها و روش های عملیاتی (همان منبع، ص ۱۱۵).

فواید برنامه ریزی در آموزش و پرورش:

۱) جهت دهی به کار معلمان و مدیران براساس چشم انداز موجود (۲) عطف توجه بیشتر معلمان و مدیران برای وصول به اهداف سازمان (۳) پرهیز از فعالیت های تکراری و روزمره (۴) ایجاد هماهنگی و همکاری بیشتر بین واحدها (۵) شفاف سازی فعالیت هایی برای تسهیل و تسریع فعالیت های آموزش و پرورش (فیوضات، ۱۳۸۵، ص ۷۰).

انواع برنامه ریزی در آموزش و پرورش:

- ۱- برنامه ریزی از نظر زمان: کوتاه مدت از یک تا ۵ سال می باشد، میان مدت از ۵ تا ۱۰ سال می باشد. بلندمدت از ۱۰ تا ۲۰ سال می باشد. (همان منبع، ص ۷۰).
- ۲- برنامه ریزی از نظر حیطة و دامنه فعالیت: ۱- برنامه ریزی کلان^۹ ۲- برنامه ریزی خرد^{۱۰} ۳- برنامه ریزی محلی^{۱۱} ۴- برنامه ریزی ملی^{۱۲} ۵- برنامه ریزی جامع^{۱۳} ۶- برنامه ریزی ویژه^{۱۴} البته بعضی از این برنامه ریزی های ممکن است در هم ادغام شده باشند مثل برنامه ریزی ملی با جامع و... (زندى پور، ۱۳۸۴، ص ۱۲۸).
- ۳- برنامه ریزی از نظر چگونگی عمل: متمرکز- الزامی: بیشتر در کشورهای سوسیالیستی معمول است. ارشادی- ترغیبی: بیشتر در کشورهای پیشرفته بوده و ایالت ها، استان ها و مناطق اختیارات بیشتری دارند. مشکل گشایی- موردی: بیشتر در کشورهای جهان سوم مرسوم است که هدف آن بیشتر رفع مشکلات موردی و اصلاحات است و بنا به ضرورت برای توسعه جهشی صورت می گیرد. (همان منبع، ص ۱۲۹).
- ۲- برنامه ریزی استراتژیک (راهبردی):
برنامه ریزی بلند مدت برای نیل به یک فرایند یا چشم انداز آتی برتر برای یک سازمان، مدرسه یا منطقه آموزشی است. این برنامه ها به توصیف آنچه قرار است تحقق یابند می پردازند. برنامه های راهبردی پس از تکمیل در اختیار برنامه ریزان تاکتیکی قرار می گیرند. برنامه ریزی تاکتیکی به عناصر و جزئیات انجام کار برای تحقق هدفهای راهبردی اشاره می کند. (آوانکی، ۱۳۸۵، ص ۹۶).

گام های برنامه ریزی راهبردی:

- گام یکم: رهبر و افراد ذینفع، راجع به یک فرایند یا چشم انداز از آنچه مدرسه یا منطقه آموزشی در مقطعی از آینده می تواند (یا باید) باشد، توافق می کنند [در میان گذاشتن دیدگاه ها]
- گام یکم الف: ابزار باورها و ارزش های افراد ذینفع و برنامه ریزان راجع به دانش آموزان، والدین، جامعه، برنامه های آموزشی و توافق در مورد آنها در این مرحله متغیرهای خارجی موثر بر چشم انداز آتی مشخص می شوند. [قوانین، مسائل مالی و...] (همان منبع، ص ۹۷).
- در این مرحله متغیرهای داخلی مدرسه یا گام یکم ج پویا داخلی منطقه آموزشی، موثر بر چشم انداز آتی مشخص می شوند. [نتایج آزمون های هنجار مدار و ملاک مدار، نرخ افت تحصیلی، جو مدرسه و...]
- گام یکم د انتخاب شش تا هشت عامل مهم تر در دستیابی به چشم انداز آتی مطلوب. (قورچیان، ۱۳۸۵، ص ۱۳۵).
- گام دوم: توافق افراد ذینفع در مورد چشم اندازی که اجرا خواهد شد.
- گام سوم: عبارت از نوشتن گزاره ای تک جمله ای به منظور تعریف مأموریت اصلی

مدرسه یا منطقه آموزشی است. باید به زبانی صریح و به گونه ای بیان شود که بتوان آن را ورد زبان و شعار جمعی کارکنان، دانش آموزان و مردم محل ساخت. (همان منبع، ص ۱۳۶).

گام چهارم: تعیین و استقرار هدفهای راهبردی. این هدف ها از چشم انداز و گزاره مأموریت سرچشمه می گیرند و رهنمودهایی هستند که به تفصیل مشخص می کنند که در زمان معینی در آینده به چه چیزهایی باید دست یافت. این چه ها به برنامه ریزان تاکتیکی امکان خواهد داد که چگونگی هدفهای راهبردی را طراحی می کنند. (علاقه بند، ۱۳۸۴، ص ۶۸).

ولی هنوز سه فعالیت مهم باید بوسیله برنامه ریزان راهبردی انجام شود.

یک، همه افراد ذینفع، گهگاه فراخوانده شوند تا در صورت لزوم بیانیه باورها و ارزش ها را مورد بازنگری قرار دهند و اینکه این تغییرات چه تأثیری بر چشم انداز می گذارد. دوم، پوشش های لازم داخلی و خارجی صورت گیرد و در صورت لزوم تغییرات اعمال شود. صورت گیرد و تغییرات لازم اعمال سوم، در فواصل زمانی معین تجزیه و تحلیل شود (همان منبع، ص ۶۹)

نقش آموزش و پرورش در توسعه اقتصادی:

تا دهه ۱۹۶۰ به صورت بحث های پراکنده مطرح می شد تا اینکه تئودور شولتز نظریه سرمایه انسانی را مطرح کرد و ادعا نمود افزایش درآمد سرانه کارگران ناشی از سرمایه گذاری در انساناست و سرمایه گذاری در انسان یعنی آموزش و پرورش. طرفداران این نظریه بر این باور بودند که افراد دارای تحصیلات بالاتر از درآمدهای بیشتری برخوردار می شوند و این بیشتر بودن درآمد از بالا بودن بهره وری آنها ناشی می شود و افزایش بهره وری موجب رشد اقتصادی و به تبع آن توسعه جوامع می شود (محسن پور، ۱۳۸۵، ص ۱۲۷)

۴- برنامه ریزی نیروی انسانی:

در ابتدا به عنوان مرحله ای مهم در فرآیند مدیریت منابع انسانی چندان جدی گرفته نمی شد. فرآیندی است که به وسیله آن سازمان معین می کند که برای نیل به اهداف خود به چه تعداد « کارمند، با چه تخصص و مهارتهایی، برای چه مشاغلی و در چه زمانی نیاز دارد. (همان منبع، ص ۱۲۸).

۱ - فرآیند برنامه ریزی نیروی انسانی: ۲ - تعیین موجودی نیروی انسانی در سازمان ۳ مطالعه و بررسی اهداف آتی سازمان، ۴ برآورد نیاز سازمان به نیروی انسانی ۵ - برآورد عرضه نیروی انسانی (از منابع داخلی و خارجی) مقایسه عرضه و تقاضای نیروی انسانی و تعیین سیاستهای پرسنلی سازمان برآن اساس. (سعادت، ۱۳۸۶، ص ۴۸)

ضرورت برنامه ریزی منابع انسانی در آموزش و پرورش:

برای شکوفایی اقتصادی و پرهیز از کمبود یا تورم نیرو، باید نیازهای آینده جامعه به نیروی انسانی ماهر را تشخیص داد و نظام آموزشی را به گونه ای طراحی کرد که افراد بتوانند در جریان تحصیلات پس از کسب دانش و مهارتهای لازم جذب مشاغل و حرف مورد نیاز شوند. (همان منبع، ص ۴۹).

برنامه ریزی آموزشی

از برنامه ریزی آموزشی تعاریف گوناگونی شده است، که از برداشتهای متفاوت صاحبنظران نسبت به مقوله برنامه ریزی آموزشی ناشی می شود. برخی برنامه ریزی آموزشی را آینده نگری و نقشه کشیدن برای آینده آموزش و پرورش می دانند. عده ای آن را پیش بینی نیازها و تخمین منابع برای تحقق اهداف از پیش تعیین شده تلقی می کنند. به تعبیر گروهی دیگر برنامه ریزی آموزشی، یعنی تصمیم گیری درباره آینده آموزش و پرورش. در اصطلاحنامه مرکز منابع اطلاعات آموزشی، آمده است، برنامه ریزی آموزشی، یعنی فرایند تعیین اهداف، روشها، فعالیتها، منابع و برنامه های موسسات آموزشی. (جمشیدی، ۱۳۸۸، ص ۸).

برنامه های درسی، مهم ترین مؤلفه نظام آموزش عالی هر کشوری محسوب می شوند. میزان توانایی اساتید در امر تدریس ارتباط معنی داری با میزان آگاهی آنان از امر برنامه ریزی درسی دارد. به همین دلیل فرایند تدوین این برنامه ها و به ویژه شرکای اصلی که باید در تدوین آن مشارکت داشته باشند، طیف وسیعی از ادبیات برنامه ریزی درسی را به خود اختصاص می دهد. توجه به لزوم برنامه ریزی درسی و دقت در اجزاء تشکیل دهنده آن به عنوان یک سیستم و مجموعه، نشانگر حساسی از سازمان فکری و روند آموزشی اساتید می باشد.

مراحل تدوین برنامه آموزشی: به دو مرحله کلی تقسیم می شود؛ فعالیت های پیش از برنامه ریزی و مرحله تدوین برنامه؛ فعالیت های پیش از تدوین برنامه؛ گردآوری اطلاعات (همان منبع، ص ۱۹).

برنامه ریزی آموزشی دارای ویژگی های زیر است:

۱. انعطاف پذیری: انعطاف پذیری به میزان تجربه پذیری فرد در مقابل محرکات گفته می شود. یک ویژگی شخصیتی که در افراد مختلف درجات آن متفاوت است و نوع واکنش افراد در مقابل تجارب جدید نشان می دهد. (مترجم، رضوی، ۱۳۴۶، ص ۸۵)

۲. هدف دار بودن: هدفدار بودن مدیر آموزشی دو جنبه دارد یکی مربوط به اهداف نظام و سازمان آموزشی و دیگری هدفدار بودن خود مدیر است (همان منبع، ۸۶).

۳. آینده نگری: ۴. استمرار:

۵. تصمیم گیری: انسان در مسیر زندگی خود با انواع مسائل و مراحل مواجه می شود که ناگزیر از تصمیم گیری است. تصمیم گیری نقش گسترده ای در زندگی آدمی دارد. از تصمیم گیریهای جزئی در امور کوچک گرفته، تا تصمیم گیریهای بسیار بزرگ و پراهمیت. برخی از تصمیم گیریها چنان به راحتی صورت می گیرند که شاید ما چندان توجهی به آنها نمی کنیم، اما در مقابل مسائلی نیز در زندگی وجود دارند که اقدام به تصمیم گیری در مورد آنها شاید مدت زمان طولانی وقت لازم داشته باشد. در هر حال اهمیت این تصمیم گیریها به لحاظ اهمیتی که اکثر آنها در سرنوشت فرد دارند، بسیار زیاد است و چه بسا تعلل در شناخت راههای تصمیم گیری بهتر، عواقب جبران ناپذیری را برای فرد به بار آورد. (محسنی، ۱۳۶۴، ص ۱۴۸)

نتیجه گیری

برنامه ریزی، مانند پلی، زمان حال را به آینده مربوط می کند. هر کس می تواند با برنامه ریزی و تعیین اهداف مورد نظر و پیش بینی راه های دستیابی به آن ها، در جهتی صحیح حرکت نموده و به موفقیت لازم دست یابد. پس لازم است که فرد با اصول برنامه ریزی آشنایی داشته باشد.

برنامه ریزی، یکی از ارکان اصلی سازمان ها بوده و ادامه حیات سازمان و دستیابی به نتایج مورد نظر، بدون داشتن برنامه ای مشخص، غیر ممکن می نماید. پس در هر سازمانی مقوله برنامه ریزی باید در اولویت قرار گیرد

عدم برنامه ریزی در هر سازمان می تواند شکست در کارها را برای سازمان رقم بزند پس مدیران عزیز باید در امر برنامه ریزی مهارت لازم را داشته باشند تا بهترین برنامه ریزی را برای سازمان انجام دهند.

برنامه ریزی که در سازمان صورت می گیرد باید بر اساس واقعیت صورت بگیرد تا قابل اندازه گیری و آزمون باشند اگر برنامه ریزی بر اساس حقایق صورت نگیرید ممکن است نتیجه خوبی را برای سازمان در بر نداشته باشد.

بهتر است در رابطه با موضوع برنامه ریزی در سازمان عواملی را که بر برنامه ریزی تاثیر دارد مورد توجه قرار دهند تا مقوله برنامه ریزی به صورت روشن تری قابل فهم باشد.

در عصر حاضر، تحولات و دگرگونی های اجتماعی و اقتصادی در جامعه به علت رشد علم و تکنولوژی به حدی است که هر سازمان یا نهادی که نتواند خود را به آخرین تحولات، تغییرات و دگرگونی های جهانی برساند، حیات و بقای خود را از دست خواهد داد. پس برای اینکه سازمان بتواند خود را با این تحولات هماهنگ کند احتیاج به برنامه ریزی مستمر و درست دارد.

پیشنهاد می شود که تحقیقات بیشتری در رابطه با برنامه ریزی در مدارس با استفاده از جامعه های بزرگتر صورت گیرد زیرا استفاده از جامعه های محدود امکان تعمیم پذیری را با مشکل مواجه می کند.

پیشنهاد می شود همیشه بعد از انجام گرفتن تحقیقات در این رابطه نتایج در اختیار مدارس و مدیران مدارس گذاشته شود تا بتوانند با استفاده از آن به نقاط ضعف و قوت در برنامه ریزیهایشان پی ببرند.

منابع:

- ۱ - علاقه بند، علی (۱۳۶۹)، مبانی نظری و اصول مدیریت آموزشی، چاپ هفتم تهران: نشر روان،
- ۲ - سلطانی، ایرج (۱۳۷۷)، مهارت انسانی مدیران مدارس و اندازه گیری میزان آن، فصلنامه مدیریت در آموزش و پرورش، دوره پنجم -
- ۳ - بنی هاشمی، محبوبه، ۱۳۷۷، جایگاه مدیریت مشارکتی و تاثیر آن بر کارایی مدیران انتشارات مشهد
- ۴ - مدنی، داود، ۱۳۷۰، مقدمه ای بر تئوری های سازمان و مدیریت، تهران انتشارات دانشگاه پیام نور
- ۵ - ساعتچی، محمود، (۱۳۸۰) روانشناسی بهره وری، موسسه نشر ویرایش، تهران، چاپ سوم
- ۶ - رضائیان، علی (۱۳۷۴)، اصول مدیریت، چاپ هفتم، تهران: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاهها انتشارات سمت
- ۷ - میرکمالی، سیدمحمد (۱۳۷۲)، روابط انسانی در مدرسه، فصلنامه مدیریت در آموزش و پرورش، انتشارات تهران
- ۸ - تهرانی، سیروس (۱۳۷۰)، مروری بر نظریه های معاصر مدیریت، مجله مدیریت دولتی، انتشارات سمت
- ۹ - جاسبی، عبدالله، ۱۳۶۸، اصول و مبانی مدیریت، تهران انتشارات دانشگاه آزاد اسلامی.
- ۱۰ - مدنی، داود، ۱۳۷۰، مقدمه ای بر تئوری های سازمان و مدیریت، تهران انتشارات دانشگاه پیام نور
- ۱۱ - محمد رضایی، علی اکبر، ۱۳۷۸، بررسی راههای جلب مشارکت مردم در آموزش و پرورش انشارات گلستان
- ۱۲ - امیر کبیری، علیرضا، ۱۳۷۴، سازمان و مدیریت، تهران، انتشارات هور
- ۱۳ - وین ک. هوی و سیسل ج. میسکل، تئوری، تحقیق و عمل در مدیریت آموزشی، مترجم، میرمحمد سیدعباس زاده، چاپ دوم ۱۳۷۶، ارومیه: دانشگاه ارومیه.
- ۱۴ - شیمون ال. دولان و رندال اس. شولر (۱۳۷۵)، مدیریت امور کارکنان و منابع انسانی، مترجمان، محمدعلی طوسی و محمد صائبی، تهران: مرکز آموزش مدیریت دولتی
- ۱۵ - اسدی، علی. (۱۳۶۹)، «مقاومت در برابر تغییر»، انتشارات سمت
- ۱۶ - علاقه بند، علی (۱۳۷۳)، رهبری اثربخش از راه ارتباط رو یا روی میان مدیر و کارکنان، فصلنامه مدیریت در آموزش و پرورش
- ۱۷ - ساعتچی، محمود، (۱۳۸۰) روانشناسی بهره وری، موسسه نشر ویرایش، تهران،
- ۱۸ - رحیمی، خدابخش، ۱۳۷۴، روانشناسی عمومی، تهران، انتشارات صدرا
- ۱۹ - دلاور، علی، ۱۳۸۵، روش تحقیقی در روانشناسی و علوم تربیتی انتشارات تهران
- ۲۰ - دلاور، علی، ۱۳۸۰ مبانی نظری علمی پژوهش در علوم انسانی و اجتماعی انتشارات تهران